

Jeruzsálemi zarándokútja során számos keresztény bevallja: csalódott, sőt megbotránkozott a Szent Helyek látán. Főként a Szentsír bazilikában. A rutin és a lomhaság okozta nevetségességen és otrombaságon túl, melyek eltorzítják e tiszteletré méltó helyeket, s melyek önmagukban is sokkoló hatással vannak a látogatóra, e zarándokok sokkal mélyebben, hitükben érzik megbántva magukat: „Úgy jöttünk ide, ahol Krisztus meghalt és feltámadt a világ üdvéért, mint az emberek közti béke és egység forrásához, de csak megosztottságot, versengést, rivalizálást találtunk – mégpedig éppen olyanok között, akik ugyanarra a Megváltóra hivatkoznak.”

Épp azon a helyen, ahol az Úr a halál, minden halál, minden bűn, minden betokosodás fölötti győzelmével az emberek közti egységet akarta megvalósítani – monopóliumok ütköznek egymással saját jó lelkiismeretükbe burkolódzva, megkérgesedett konzervativizmusukkal, zsibbasztó nosztalgiajukkal a tűnt idők egyszerűsége után, védekezési reflexeikbe belefásultan. Hogy erről megbizonyosodjunk, elég, ha csak meghallgatjuk bizonyos órákban az egymással versengő isteniszletek kakofóniáját. Az nyer, aki hangosabb!

Ha ez a város valójában a Shekinah temploma, a Jelenlét és a Megváltás helyszíne, földi mivoltában ellentétek hordozója. Nem egy fátylat kell szétlibbentenünk, sötét homályban kell átvágnunk ahhoz, hogy felfedezhessük a fény Jeruzsálemét, azt a várost, amelyikről a Próféta szólt, s amelyiknek Krisztus a Napja. Ha valaki földközélebről a világ szemével tekint rá, Jeruzsálemben az ütközés, szakadás, mi több, a féltékenység és a gyűlölet fővárosát látja. Valóban ez Jeruzsálem lesújtó paradoxona, s aki kívülről, lélekben rosszul felkészülve érkezik, ilyennek fogja találni. Első látásra olyan ez a város, mint a meghasonlottság valóságos szimbóluma. Valójában az igazi hittel érkezők egy kis segítséggel könnyen túltehetik magukat az első benyomáson. Ha igazán hiszünk a csoda transzcendens valóságában, aminek a Szent Helyek szolgálták színhelyéül, még a látványban megnyilvánuló ellentmondás is arra sarkall, hogy a látszatot túllépve felfedezzük a csodát, amit a fátyol olyan szálam-masan, zavarba ejtően takar.

Elegendő megjegyeznünk, hogy ha ennyire hagyjuk magunkat félrevezetni a Szent Helyek körüli versengések és kicsinyeskedések által, ez azért van, mert nem ismerjük fel a kikerülhetetlen nyomorúságok közepette az Egyház intézményes léte feltételeinek alárendelt humanizmusát. Ahogy a Bibliában is olvashatjuk, Isten

népe földi útján átalakulások, tévelygések sorának van kitéve. Való igaz, hogy ez Isten királyságának a története, de a királyság népe emberekből áll, akik természetesen nem mentesek az egymás közötti surlódásoktól, abszurdításoktól, következtelenségektől, gyengeségtől, hibáktól. Mely emberi közösség jelentett valaha kivételt az olyasfajta versengés és megosztottság alól, mint amilyeneknek felnagyított megnyilvánulását és következményeit láthatjuk a Szent Városban? Másfelől vajon nem egyszerűen saját szívünk ellentmondásainak tükörképe mindez?

Röviden szólva, az igazság megragadásának legfőbb feltétele a keresztény számára, aki Jeruzsálembé jön, de főleg annak, aki itt él, az a fajta különleges éleslátás, amely a tekintetet áthatóvá teszi a helyeken, embereken, az egész városon és annak mindennapi földi létezésén áttetsző örökkévalóság felismerésére is.

Száműzetés és haza, lakóhely és sivatag

Ily módon a megrendülés, amelyet a zarándok átél, felfed valamit abból az alapvető és állandó paradoxonból, ami Jeruzsálem egyedi jellemzője. Valójában ez a város önmagában véve, minden megközelítésben és létének minden dimenziójában egyszerre az egység pólusa és az ellentmondás jelképe: felhívása az egységre és a békére a széthúzás és megosztottság zavarba ejtő formájában jut kifejezésre.

Ez volt az első benyomásom, amikor 1962-ben azért érkeztem, hogy végleg letelepedjek itt. Kettészakadt város volt, még nem gyógyultak be a háború okozta sebek, s a berlini falnál áthatolhatatlanabb fal osztotta meg. Ellentmondásossága annál megragadóbb volt. Pár percnyire laktam a Szentsír bazilikától, de nem tudtam odamenni, éppúgy, ahogy zsidó barátaim sem imádkozhattak a nyugati falnál, és arab barátaim nem látogathatták meg családjukat, szülőházukat. Az egyetlen pont, ahonnan látni lehetett az Óvárost, az Utolsó Vacsora színhelyének tetőzete volt a Sion-hegyen: mint egy hegyfok a szögesdrótok között. Dominikánus testvéreim az arab területen álló Biblia-iskolából pszichológiailag messzebb álltak tőlem, mint franciaországbeli testvéreim, hiszen könnyebb volt eljutni Párizsba, mint a demarkációs vonalat átlépni a Mandelbaum-kapunál! Jeruzsálem az első naptól fogva az elválasztás, a világ minden elválasztásának szimbóluma lett számomra.

Mélyebb, rejtettebb szinten egy másik paradoxont is felfedeztem. A legtöbb ember számára, akikkel találkoztam, s főleg izraeli barátaim közül, ez a város egy

szerre volt száműzetés és haza. Haza, hiszen sokáig évszázados remény és nosztalgia tárgyát jelentette. Nemzedékek sora ismételte: Jövőre Jeruzsálemben! Végre megvalósult a visszatérés. Maga a tény, hogy Cion földjén élhetnek, a száműzetés végét jelentette. Ugyanakkor, az otthagytott országgal összehasonlítva, ez a város sokaknak még mindig a száműzetés földje maradt. A klíma, a táj, a szokások, a nyelv más, mint a szülőföldjüké, ahonnan lényük egy része most száműzve érezte magát. Száműzetés és haza, lakóhely és sivatag, mindez együtt.

Egyébként földrajzi fekvéséből adódóan Jeruzsálem egyszerre tartozik a sivataghoz és az élő világhoz. Amikor a Scopus-hegyről vagy az Olajfák-hegyéről szemléljük a barna, szikkadt, lepusztult hegyek láncolatát a Jordán folyóig, Jeruzsálem olyan, akár egy kikötő: emberlakta város a sivatag óceánjának partján.

A Kelet és Nyugat, múlt és jelen vízválasztó vonalán szirtként elhelyezkedő Jeruzsálemet egy olyan határ is megosztja, ahol az örökkévalóság és az idő, az isteni és az emberi, a transzcendens és a mindennapos találkozik s ütközik egymással. Kövek városa, az ég városa – egyszerre jelenti a „fenti” Jeruzsálemet és emberek földi városát, szenvedélyeikkel és problémáikkal. A zsidók számára vitatott státusú politikai főváros, emberek millióinak hitük szent helye, történelmi csatamező, ahol örök igazságokért küzdöttek, lakóhely és szentély, város, amelyben keveredik a szakrális és a profán, a szentség és a bűn. Legyen szó akár találkozásról vagy összeütközésről más vallások híveivel, akár a saját hittestvéreivel való kapcsolatáról, a Jeruzsálemben élő keresztényt ezek az erővonalak zaklatják, feszítik, gyötörik. *A világ szétördeltségének „ellen-szentsége”*

Közhely lett, hogy Jeruzsálem a három monoteista vallás találkozási pontja. Pedig ha azt vizsgáljuk – akár a kövekben, akár a szívekben –, mit hozott a történelem, milyen kapcsolatban áll egymással, ma a három nagy vallás, Jeruzsálem sokkal inkább a megosztottság fellegvárának tűnik. A történelem hosszú útját itt is szembenállások, üldöztetések, hódítások, bosszúk szegélyezik. A város magán viseli az évszázados harcok nyomait, régi és új sebeket, amelyek nem gyógyultak még be. Ma feszült, robbanásveszélyes a helyzet, nincs háború, de béke sincs, s a három közösség, amely ugyanabban az Istenben hisz, s ugyanarra az Ábrahámra hivatkozik, egymásról tudomást sem véve süket ellenségeskedésbe merededik.

Van egy hely, ahol a jeruzsálemi keresztény különösképpen érezheti a tragikus eltávolodást: ez a Sion-hegy csúcán álló épület, amely a keresztények számára az Utolsó Vacsora színhelye, a zsidók számára Dávid sírja, s amely felett egy minaret magasodik. Ha a Holdról ideérkező úrutasokkal, akiknek néhány percnyi idejük van a Földön, meg kellene értetnem, hogy a világ darabokra tört, és az emberek közt valami nincs rendben, ide hoznám őket, hogy lássák ezt a régi épületet.

Azon a helyen, ahol a keresztény hit szerint az Úr az Eucharishtiában az egységet megszentelte, ahova Pün-

kösd Szellemét küldte, amely minden ember szívében az irgalmat ébreszti, röviden azon a helyen, ahol kinyilvánította békeakarátát, a három nagy monoteista vallás különállásában jelenik meg: a nagy gótikus termet a keresztények építették a XIV. században templomuknak; ez jelenleg muzulmán tulajdonban van, évszázadokon át mecsetként működött, s ennek nyomai a mai napig megmaradtak, 1948 óta pedig az Izraeli Vallásügyi Minisztérium fennhatósága alatt áll. Így, az Eucharisztia és a pünkösdi szent helye, az egység és a béke kinyilatkoztatásának fő helye most az emberek megoszlásának, a világ szétdaraboltságának „ellen-szentségévé” lett. Ugyanez a paradoxon, ugyanez a botrány figyelhető meg az egyházak között. A hittételek harca évszázadokon át kemény és kíméletlen volt. A múlt ütközései és sérülései nyomot hagytak a szokásoktól megbénított merev gyakorlatban.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen fintorok eltorzítják az egyház arcát. Hol van az eredeti arc, amelynek újra ragyogását szeretnénk látni? A megbotránykozásokon túl, amit saját csalódottsága miatt érez, a keresztény ember csak elszomorodni tud ettől az ellen-tanulástól, ami Urának arcát eltakarja azok elől, akik Őt nem ismerik. Az Egyház emberi arca még a Megváltás helyszínén is az ellentmondás jeleit mutatja.

Három határ alkot egyet

A történelmi körülmények, nemzeti és társadalmi összetevők minden bonyolultságával, még inkább hangsúlyozzák az Egyházon belüli szakadás fájdalmas állapotát. Ilyen tekintetben magának a jeruzsálemi Egyháznak a helyzete is világosan megmutatja azokat a feszültségeket, ellentmondásokat, amelyek a Közel-Keletet marcangolják, és az egész világ békéjét veszélyeztetik. A politikai helyzet és az igazság kétféle megközelítése, úgyszólván kétféle koncepciója közti összeütközés következtében a keresztény Jeruzsálem három különböző szinten létezik, amelyeket három határ választ el egymástól, de ezek a határok egymásra rétegződnek, és valójában egyet alkotnak.

Az elsőt úgy lehetne jellemezni, mint a modernséget és a hagyományt elválasztó határt. Nem a nagybetűs Hagymányról van itt szó, nem az Egyház nagy tradíciójáról, ami a hittételekben és a liturgiában nyilvánul meg, hanem a sekrestyék gyakorlatában kodifikáltokról és állandósultokról. . . Az évszázados status quo folytán, amelyet örökölték és így kénytelenek elfogadni, az óvárosi keresztények bizonyos szokások foglyaivá lettek, amelyek vonatkozhatnak honoráriumokra, naptárakra, területekre, körmenetekre, szönyegekre és gyertyatartókra, s amelyek elfojtanak minden megújulást és kezdeményezést az alkalmazkodásra.

Egyetlen példa elegendő, hogy karikírozás nélkül leírjuk a tényállást: a világon az egyetlen hely, ahol a húsvéti Vigiliát nem húsvét éjszakáján, hanem a nagy-szombat reggelén ünneplik, az éppen a . . . Szentsír bazi-

lika... A status quo megsértése nélkül ugyanis nem lehetséges másként. Ezzel szemben az Újvárosban a keresztény közösségek kénytelenek egy modern nagyváros ritmusában, stílusában élni a szekularizáció minden élőlényével és kockázatával együtt. Világos, hogy egy ilyen elkülönülés az élet kereteiben és feltételeiben határt von a kétféle mentalitás között.

A második határvonal az, amelyik elválasztja egymástól azokat a keresztény közösségeket, amelyeknek teológiája hagyományosan anti-judaista, mint például Aranyszájú Szent Jánosé, másrésről azokat, akik azért jöttek ebbe az országba, hogy a zsidó nép közt éljenek, hogy a judaizmust annak életképességében és folytonosságában fedezzék fel, és hogy felismerjék a kontinuitás vonalát Izrael és az Egyház sorsa között. Itt is a végletekig különböznek a mentalitások.

A harmadik határ a hit tekintetében talán a legfelszínesebb, de a leglétezőbb és legrobbanékonyabb, az, amelyik elválasztja azokat a keresztény közösségeket, amelyeknek tagjai palesztinok, illetve izraeliek. Tesvérek Krisztusban, akiket elválasztott, sőt elszakított egymástól a nemzeti hovatartozásukból, a kultúrájukból adódó különbözőségük, az igazság kétfajta felfogásának minden konfliktusveszélyével.

A reménységre támaszkodva

Tehát ez a három határvonal egymásra rétegződik, s voltaképpen egyet alkotnak, amely kíméletlenül elválasztja ugyanazon Egyház keresztényeit egymástól. Az egyetlen lehetséges mód e megosztottság áthidalására, a teljes szakadás elkerülésére a közös imádság volt. Palesztin keresztények az Óvárosból, izraeli keresztények a zsidó városból azért találkoznak, hogy imádkozhassanak a békéért, Jeruzsálem megbékéléséért. Ezt is azzal a feltétellel, hogy nem fennhangon teszik, hiszen maga a nyelv is az elkülönülés és a szenvedés egyik alkotóeleme: ha Izrael keresztényeinek a héber a Biblia nyelve, palesztin testvéreik számára a megszálló nyelvéként hangzik.

Így a szakadás okozta szenvedés, akárcsak a Jeruzsálemhez való heves ragaszkodás, annak a felfogásnak a fontosságára hívja fel a figyelmet, amelyet, paradox módon, mindazok magukénak vallanak, akiket látszólag oly gyökeres módon választ el egymástól. E felfogás szerint Jeruzsálem arra hivatott, hogy az Istennel való találkozás színhelye legyen, s az emberek közti szellemi egység pólusa.

Miért, hogy e felfogás mindig is feszültségek és tragikus összeütközések okozója volt, és az is maradt? Ennek oka épp oly egyszerű, mint amilyen mély, titka az emberi lélek sajátosságában rejlik. Úgy lettünk teremtve, hogy a teljességet és a pozitivitást csak az ellentmondás és a korlátozottság tapasztalatán keresztül fogjuk fel. A Hazát, amelyiknek polgárai vagyunk, csak a számkivettség érzésében fedezzük fel. A boldogságot is csak a hiányaink és kiürültségünk mélyén élő sóvárgás által érzékeljük. Így az emberek közötti egység pozitív valóságát is csak a szenvedésben és a viszályban ismerjük fel. Ez különösképpen szembeűnő Jeruzsálemben. Mindenki számára, aki hiszi, hogy Isten létezik és szólt hozzánk, Jeruzsálem a világ sorsának középontja, az egység pólusa. Isten itt avatkozott be a történelemben az emberek üdvéért.

Van a keresztény terminológiának egy szava, amelylyel Jeruzsálem jelentősége röviden összefoglalható: ez a város – *szentség*. Legyen bár fényes vagy elhomályosult, fájdalmas vagy lelkes, e város létezése egy transzcendens realitás jele, ellentmondásai, paradoxonai arra ösztönöznek, hogy túljussunk azokon. Jeruzsálem a tér és az idő azon pontja, ahol Isten belépett a történelemben.

Ahogy Jákob ósatyjáról mondja az Írás az angyallal való éjszakai viaskodása után: „Va ifga Jaakov bama-kom” (Gen. 28,11), azaz: „És juta egy helyre” Jeruzsálem a találkozás színhelye. Bármilyen is a mindennapok szürkésege, bármelyek is az embereket megosztó feszültségek és konfliktusok, itt mindenki számára lehetőség van, hogy megérintse a Jelenlétet. Aki Jeruzsálemben él, boldogan támaszkodhat a reménységre.